

# Dialektiikan muunnelmia

**M**arraskuussa 2020 tuli kuluneeksi kaksisataa vuotta Friedrich Engelsin syntymästä. Engels oli Karl Marxin läheinen ystävä ja tämän tärkein työtoveri. Engelsin taloudellinen tuki mahdollisti Marxin teoreettisen työn jatkumisen silloinkin, kun Marxin oma talous oli romahduspisteessä.

On pitkälti Engelsin ansiota, että Marxin pääteokset ovat tulleet julkaistuksi, ja Engelsin rooli marxismin muotoutumisessa omaksi oppijärjestelmäkseen oli ratkaiseva. *Anti-Dühring* (1878) ja *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi* (1892) olivat ne avaintekot, jotka tekivät Marxin ajattelun tunnetuksi työväenliikkeen sukupolville 1800-luvun lopulta vuosikymmeniksi eteenpäin.

Marx ja Engels olivat paitsi läheisiä myös omaperäisiä ja itsenäisiä ajattelijoita. Heidän näkemystensä keskinäinen suhde on ollut keskustelujen ja kiistojen kohde 1920-luvulta lukien. Tulkintojen toisena ääripäänä on näkemys monoliittisesta Marx ja Engels -kaksilosta, kun taas toisessa ääripäässä nähdään suoranainen vastakkaisuus Marxin ekonomiakritiikin ja Engelsin 'tieteellisen sosialismin' välillä. Kiistojen luonteeseen on kuulunut niiden ideologinen ylimääräytyminen tavalla, joka ei ole tehnyt kunniaa kummankaan ajatusten erityispiirteille.

Kun ideologisen monoliittisuuden vaatimuksesta on luovuttu, on tullut mahdolliseksi tarkastella Engelsiä itsenäisenä ajattelijana, jonka rooli ei rajoitu vain Marxin teosten toimittamiseen ja niiden popularisointiin. Engelsin tunnetuin ja kiistanalaisin panos liittyy 'luonnon dialektiikan' käsitteeseen. *Luonnon dialektiikan* käsikirjoituskokoelma julkaistiin yhtenäisenä teoksena 1930-luvulla Neuvostoliitossa, ja siitä tuli yksi marxilais-leniniläisen Marx-tulkinnan peruskivistä.

Tällä vuosituhannella dialektiikan käsitteeseen ja luonnon dialektiikkaan on herännyt uudenlaista kiinnostusta. Ilmasto- ja ympäristökriisin myötä on syntynyt erilaisia ekososialismin tulkintoja, joissa nojaututaan Marxin kapitalismikritiikin ohella myös Engelsin ajatuksiin ihmisen luontosuhteesta (esim. Saito 2017, 2021).

Myös filosofisessa keskustelussa dialektiikan käsitteeseen ja merkitykseen on palattu mm. uusmaterialismiin liittyvissä keskusteluissa ja *Pääoman* metodin uudelleenarvioinneissa (esim. Arthur 2004, Ollman & Smith 2008). Keskustelu Engelsistä ja dialektiikasta tuleekin epäilemättä jatkumaan myös lehtemme tulevissa numeroissa.

\*\*\*\*

COVID-pandemia vaikutti siten, että useita suunniteltuja Engelsin merkivuoden tilaisuuksia jouduttiin perumaan tai siirtämään. Näin kävi myös Suomessa, kun Marx-seuran Engels-seminaari päästiin toteuttamaan vasta syksyllä 2021.

Julkaisemme tässä lehdessä osan seminaarin esitelmistä. Engelsin panosta marxilaiseen teoriaan tarkastellaan kahdesta näkökulmasta. Ensimmäinen liittyy Engelsin rooliin Marxin poliittisen taloustieteen kritiikin kehityksessä, toinen Engelsiin ‘luonnon dialektiikan’ isänä ja kehittäjänä.

Miika Kabata tarkastelee artikkelissaan Engelsin 1843 kirjoittaman *Umrissen* (Ääriivivoja kansantaloustieteen arvosteluksi) merkitystä poliittisen taloustieteen kritiikin muodostumiselle. *Umrisse* oli Marxin mukaan ”nerokas luonnostelma taloudellisten kategorioiden kritiikiksi”, ja se olikin epäilemättä keskeinen virike sille, että Marx keskittyi työssään juuri poliittisen taloustieteen kritiikkiin. Kabatan mukaan *Umrissen* vaikutus Marxin ratkaisuihin *Päämassa* on merkittävämpi kuin tähän asti on yleensä ajateltu.

Pertti Honkanen arvioi tekstissään Engelsin roolia *Pääoman* toimittajana. Engels toimitti tunnetusti *Pääoman* toisen ja kolmannen osan Marxin jättämistä, keskeneräisistä ja hajanaisista käsikirjoituksista. Kiistaa on käyty laajasti siitä, kuinka tarkkaa Engelsin toimitustyö on. *Marx Engels Gesamtausgabessa* julkaistut tekstit mahdollistavat hyvinkin tarkan käsikirjoitusten ja *Pääoman* julkaistujen editioiden vertaamisen keskenään. Honkanen kuvaa Engelsin *Pääoman* kuhunkin osaan tekemiä ratkaisuja ja arvioi niiden merkitystä. Pääosin Engelsin työ oli tunnollista toimittamista, mutta muutamat hänen tekemistään lisäyksistä, esimerkiksi ne, jotka koskevat teesiä kapitalismin romahduksesta ja voiton suhdeluvun laskutendenssin lakia, ovat antaneet aihetta yhä jatkuvaan polemiikkiin.

Vesa Oittinen haastattelee Engels-seminaariin osallistunutta Kaan Kangalia,

joka tarkastelee tuoreessa kirjassaan *Friedrich Engels and the Dialectics of Nature* (2020) Engelsin *Luonnon dialektiikka* -teoksen syntyprosessia ja teoksesta käytyjä keskusteluja 1930-luvulta nykyhetkeen.

\*\*\*\*

Engels-teeman lisäksi *Tutkimus & kritiikki* -lehden toinen numero sisältää artikkelit Raoul Palmgrenin kansanrintama-ajattelusta, terapiakeskus Vastaamon tietomurrosta sekä Michael Burawoyn Bourdieu-kritiikistä.

Alpo Väkevä tarkastelee artikkelissaan Raoul Palmgrenin ajatuksia fasismin vasemmaisesta toiminnasta 1930-luvun Suomessa. Kuten muutkin suomalaiset vasemmistointellektuellit, myös Palmgren kannatti niin sanottua kansanrintamatoimintaa, jossa vasemmistovoimat liittoutuisivat myös edistyksellisten “porvarillisten” voimien kanssa fasismia vastaan. Vaikka kansanrintama-ajatus ei koskaan Suomessa saavuttanut samanlaista merkitystä kuin muualla Euroopassa, asiasta käytiin laajaa keskustelua. Kuten Väkevä osoittaa, Palmgrenin erityispiirre tässä keskustelussa oli se, että hän pyrki 1930-luvun tutkimustöissään perustelemaan kantaansa historiallisesti vedoten myös Marxin ja Engelsin poliittisiin analyysiin.

Matti Kortesoja tarkastelee terapiakeskus Vastaamon tietomurtoa, jonka seurauksena tämän yksityisen psykoterapiakeskuksen asiakkaiden tietoja vuodettiin internetiin syksyllä 2020. Kortesojan mukaan kyseessä ei ole yksittäistapaus, vaan oire laajemmasta potilas- ja henkilötietojen keräämiseen ja arkistointiin liittyvästä ongelmasta. Artikkelissa tietomurto kytketään osaksi valvontakapitalismin sekä alustatalouden kehitystä sekä tähän liittyvää valvonnan ja sääntelyn puutetta. Kortesoja korostaa, että teknologisten ratkaisujen lisäksi vaadittaisiin laajempaa kriittistä tutkimusta ja keskustelua luottamuksellisten tietojen keräämisestä ja käytöstä.

Sauli Havu käsittelee katsauksessaan Michael Burawoyn Pierre Bourdieuta käsittelevää kirjaa *Symbolic Violence. Conversations with Bourdieu*. Havu tuo kirjan avulla esiin yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia Bourdieun ja marxilaisten teoreetikoiden välillä. Näin kiistanalainen suhde Bourdieun, viime vuosisadan ehkä tunnetuimman kriittisen sosiologin, ja marxilaisen tradition välillä saa lisävalaistusta.

\*\*\*\*

*Tutkimus & kritiikki* ilmestyy nyt toista vuottaan. Ensimmäisen numeron ilmestymisen jälkeen olemme saaneet käyttöömmme Tieteellisten seurain valtuuskunnan vertaisarviointitunnukset osoituksena vakiintuneesta tieteellisestä arviointiproses-

sista. Artikkelimme saavat myös DOI-tunnisteet, jotka helpottavat artikkeleiden löytämistä ja tunnistamista nettihauissa.

Lehtemme seuraava numero ilmestyy keväällä 2023. Numerossa tullaan käsittelemään muun muassa ympäristökriisiä antroposeenin ja marxilaisuuden näkökulmista. Kapitalistinen kasvupakko on omalta osaltaan aiheuttamassa yhteiskunnallisen luontosuhteen kriisiytymistä. Yhteiskunnan kapitalistinen kehitysmuoto (kaikkien suhteiden muuttuminen pääomavälitteisiksi ja tavaramuotoisiksi) tuottaa kriisejä muissakin suhteissa. Päivähoito, terveyshuolto, sosiaalitoimi, vanhusasuminen – muun muassa kaikille näille alueille kasaantuu ongelmia, joiden kriittiseen tarkasteluun lehtemme palstat ovat avoinna.

*Tutkimus & kritiikki* -toimitus

---

#### LÄHTEET

---

- ARTHUR, C. J. (2004). *The New Dialectic and Marx's Capital*. Leiden: Brill.
- ENGELS, F. (1979). Anti-Dühring. Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana [1878]. Teoksessa K. Marx & F. Engels. *Valitut teokset. 6 osaa. Osa 5* (177–523). Moskova: Edistys.
- ENGELS, F. (1979). Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi [1892]. Teoksessa K. Marx & F. Engels, *Valitut teokset. 6 osaa. Osa 6* (35–108). Moskova: Edistys.
- KANGAL, K. (2020). *Friedrich Engels and the Dialectics of Nature*. Cham: Palgrave Macmillan
- OLLMAN, B., & SMITH, T. (toim.). (2008). *Dialectics for the New Century*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- SAITO, K. (2017). *Karl Marx's Ecosocialism*. New York: Monthly Review Press.
- SAITO, K. (toim.). (2021). *Reexamining Engels's Legacy in the 21st Century*. Cham: Palgrave Macmillan.

\*\*\*\*

## Erratum

Lisäyksenä puuttuva tieto: *Tutkimus & kritiikin* numerossa 1/2021 julkaistu Marko Ampujan artikkeli ”Innovaatio nykykapitalismin ideologisen arvona” on syntynyt osana tutkimushanketta, jota on rahoittanut Suomen Akatemia (309299).